

Donkere wolken

De afgelopen weken pakten donkere wolken zich weer boven de eurozone samen. Opnieuw laaiden discussies over de positie van Griekenland op, maar de meeste onrust wekte de verslechterende positie van Spanje. Ook elders is het nieuws niet goed en gaat, wat begon met de economische en financiële crisis van 2007/2008, een nieuwe, verontrustende fase in.

Door
Coby van der
Linde

Alsof de ontwikkelingen in Europa al niet genoeg zijn om te verteren, bleek ook de banenmachine in de Verenigde Staten te haperen en zijn de twijfels over de kracht van het herstel steeds groter. Ook in China zet de groeivertraging zich door en nemen de twijfels over de effectiviteit van het stimuleringsbeleid toe. India heeft ook groeiproblemen en in Brazilië is het al even niet meer feest. Het is met dergelijk nieuws moeilijk om optimistisch te blijven. De tot nu toe toegediende medicijnen verliezen aan effectiviteit en het arsenaal van de crisisdokters wordt allengs kleiner. Wat rest zijn meer radicale therapieën die eerder nog werden afgewezen.

Crisis van het midden

Inmiddels heeft de crisis sinds 2007 al heel wat zittende leiders de kop gekost. Onvrede over de oorzaken, aanpak en gevolgen

heeft grote gevolgen gehad voor het politieke midden. Kiezers schuiven naar de meer extreme kanten van het politieke spectrum uit onvrede over het beleid, hetgeen de nog zittende politici kan verkrampen. In de EU taant onder kiezers om verschillende redenen het draagvlak voor een Europese oplossing, hoewel een redelijk nationaal perspectief op crisisbestrijding veelal ontbreekt. Te veel kiezers in Europese landen hebben het gevoel dat zij niets meer te verliezen hebben en dat de zittende politici hun belangen niet kunnen behartigen. De scheiding tussen landen met en zonder eigen vermogen om de crisis het hoofd te bieden wordt wijder, terwijl ook binnen landen de inkomensverschillen groeien. In de VS is de scheve inkomensontwikkeling al lang aan de gang, maar nu volgen andere landen ook. Globalisering, zo wordt steeds vaker aangevoerd in de OESO-landen, heeft slechts een kleine groep bevoordeeld, terwijl de grootste groep in de samenleving er relatief gezien weinig in inkomenspositie op vooruit is gegaan. Nu de kosten van de crisis vooral bij die inkomensgroepen terecht komen, zijn de politieke rapen gaar. Het perspectief van de middeninkomens om zich te verbeteren, verbleekt met de dag. De kans dat hun kinderen een betere toekomst tegemoet gaan, wordt ook kleiner als overheden zich gedwongen zien om te korten op onderwijsvoorzieningen en de toegang ertoe. De jeugdwerkloosheid is een zorgelijke ontwikkeling in Europa, maar ook elders. De nationale reflex wordt overal groter.

Perspectief

Hoewel op de korte termijn veel landen problemen kennen, verschillen zij aanzienlijk in het perspectief op langere termijn. In tegenstelling tot Europa beschikt de VS over relatief goedkope energiebronnen. De revolutie die schaliegas in de energiemix van het land teweeg heeft gebracht, is een belangrijke mogelijkheid om schonere groei te realiseren dan in de voorgaande jaren. De uitstoot van CO₂ is aanzienlijk gedaald door de wisseling van kolen naar gas in de opwekking van elektriciteit. De beschikbaarheid van relatief goedkoop gas kan industriële banen terugbrengen naar de VS. Bovendien heeft de VS een relatief jonge bevolking in vergelijking met Europa en China. Het beschikbaar komen van het schaliegas is belangrijk voor het economisch perspectief in de komende jaren. Andere landen moeten rekening houden met hogere energiekosten, tenzij zij ook kans zien om deze te verlagen. Investerings in duurzame energie staan echter in de huidige crisis onder druk, terwijl kolen, een belangrijke bron voor landen als China, hoge klimaatkosten kennen. Hoewel de klimaatdiscussie te midden van het slechte economische nieuws wat naar de achtergrond is verdwenen, is de noodzaak om koolstofarmere groei te realiseren niet minder geworden. Voor veel landen is aardgas een rationele route geworden. Het aanbod van aardgas is aanzienlijk toegenomen, evenals de mogelijkheid te diversifiëren naar herkomst. Landen als Qatar en Australië en in de toekomst ook meer Afrikaanse

landen zorgen voor een divers aanbod van LNG. De aandacht voor schaliegas is ook groot, vooral als dat de importafhankelijkheid beter te managen maakt. Ook in Azië staat aardgas ruim in de belangstelling als route naar schonere groei. De ontwikkelingen in de energiemix in de wereld zijn echter niet eenduidig.

Lenigheid

Eigenlijk is alleen in Europa de blik niet meer zo op gas gericht. De jaren van de 'dash for gas' liggen alweer meer dan een decade achter ons en hoewel gas in Europa ook nog veel kan bijdragen aan schonere groei, zijn de beleidsogen toch vooral op nieuwe duurzame energiedragers gericht. Deze zullen op langere termijn een groter aandeel in de energiemix innemen. Echter, de route wordt onder druk van de economische problemen moeilijker gemaakt. Immers, de economische problemen kunnen er oorzaak van zijn dat nieuwe energiedragers langzamer hun plek in de energiemix weten te veroveren. In een periode waar herstel van het concurrerend vermogen centraal wordt gesteld, is het mogelijk dat gas een belangrijke pion wordt in het vasthouden van het realiseren van schonere groei. Politiek vergt dat wellicht nog enige gymnastiek, maar de korte termijn economische werkelijkheid dwingt mogelijk zijn eigen routekaart af.

Coby van der Linde is hoofd van het *Clingendael International Energy Programme* en hoogleraar *Geopolitiek en Energiemanagement* aan de *Rijksuniversiteit Groningen*. ■